

Kirkens 4

UNDERSVISING 1997

TEMA: *Johannes Åbenbaring*

INDHOLD

Johannes' Åbenbaring

Et undervisningseksempel

Af Henning Nørhøj

4

Ordliste

8

Åbenbaringen som nutidig pædagogisk udfordring

Af Nicolai Halvorsen

9

Er bibelen noget for konfirmander?

- om Ingo Baldermanns pædagogik

Af Birgitte Thyssen

13

Ideer og inspiration

20

Bøger og materialer

21

Forsideillustration: Bertel Thorvaldsen: Johannes. Foto: Thorvaldsens Museum, Kbh.

No future! - og dog...

Med dette nummer af Kirkens Undervisning tager vi fat på et emne, der ofte bliver ignoreret, fordi vi ikke ved, hvordan vi skal forholde os til det. Det drejer sig om eskatologi, læren om de sidste tider.

Fornylig bladrede jeg i Folkehøjskolens Sangbog for at finde verdslige sange, der handlede om fremtiden. Jeg blev meget forbavset, da det viste sig, at der findes forbløffende få ikke-religiøst betonedede sange, der taler om menneskets og jordens fremtid. Når man ser bort fra de traditionelle kampsange, hvor temaet f.eks. er socialismens sejrsgang, Christianias levedygtighed m.m., er udvalget meget beskedent. Der er simpelthen for få sange, der tør beskæftige sig med vores børns fremtid, med spørgsmål som: Hvor er vi på vej hen? Hvor skal vi finde råd om vores forvaltning af fremtiden, hvem skal give os visionerne, hvem kan lede os den rette vej? Hvad er den rette vej? (En væsentlig undtagelse er dog Piet Heins: Du skal plante et træ). De allerfleste sanges tidshorisont er nuet: Kig ind i dig selv, lev dit liv, vær tro mod dig selv og dine idealer. Men det er kun få sange, der tør pege på idealer, som man kunne vælge.

Det er - hvis ellers Højskole-sangbogen afspejler virkeligheden - skræmmende. At vi ikke har ord, der kan beskrive vores drømme om fremtiden, for i en vis forstand betyder det jo, at vi ikke har fremtidsdrømme, at vi ikke regner med en fremtid, som vi selv er med til at skabe. Det betyder, at vi ikke har noget håb om en fremtid, men i stedet har vendt os mod nuet, som den tidshorisont, vi lever vort liv i og på. Det er ikke så underligt, at Johannes Åbenbaring er gledet ud af vores normale Bibellæsning, for

vi er alle præget af denne generelle tendens i tiden, religiøse som ikke-religiøse. Også kristne har svært ved at forholde sig til fremtiden og ofte vælger vi at fokusere på nuet i vores tro og i vores bibelundervisning.

Det indebærer den fare, at vi bogstavelig talt afkorter det kristne evangelium; vi får kun den ene halvdel med. Det kristne evangelium er udspændt mellem to poler: Skabelse og dommedag og kun indenfor denne ramme, kan vi forstå evangeliet og kun indenfor denne ramme kan troen ånde. Vi er simpelthen nødt til at leve med og tro på Guds Ord: "Se, jeg gør alting nyt". En af måderne til at generobre vores tabte fremtid er at beskæftige sig med Johannes Åbenbaring. Hvad står der i den, hvad er dens budskab, hvordan vejleder den os? Hvad betyder Guds frelsesplan for mig? For min næste?

Derfor dette nummer om eskatologi!

Af Poul Abildgaard

Johannes Åbenbaringsbog

Et undervisningseksempel

Johannes Åbenbaring er for mange et svært tilgængeligt skrift, der er vanskeligt at bruge i undervisning. Artiklen giver en kort indføring til skriftet, samt et forslag til brug af Åbenbaringsbogen i bibelarbejde. Artiklen efterfølges af en ordliste, hvor centrale ord er forklaret.

Af Henning Nørhøj

Luther skriver i sin fortale til Joh. Åb. 1530:

„Da det skal være en åbenbaring af fremtidige begivenheder, og særlig kommende trængsler og ulykker i kristenheden, så mener vi, at den sikreste og mest nærliggende måde at gribe sagen an på for at finde den rette udlægning måtte være, at man af historien fremdrog de begivenheder og ulykker, der hidindtil er overgået kristenheden, og derpå sammenholdt dem med billederne i denne bog, og altså sammenlignede dem med dets tale“.

Luthers tolkning er, hvad vi kunne kalde en *historisk* tolkning af Johannes Åbenbaringsbog.

A. Fortolkninger af Joh. Åb.

1. Den eskatologiske tolkning: Forudsigelse af afslutningen på denne verden.

2. Den verdens- og kirkehistoriske tolkning: Antikrist er f.eks. lig med Hitler.

3. Den tidshistoriske tolkning: Joh. Åb. skildrer alene sin egen samtid.

4. Den motivhistoriske tolkning: Snarere en undersøgelsesmetode, hvor man prøver at tolke bogens billeder og symboler og spore dem tilbage til deres opkomst.

B. Indhold og disposition.

Joh. Åb. begynder med en vision. Dernæst følger de 7 menighedsbreve. Det eskatologiske drama oprulles fra kap. 4 til kap. 22 afsluttende med billedet af Det nye Jerusalem.

I centrum af Joh. Åb. står åbnin-gen af de 7 segl. *Lammet*, Åbenbaringsbogens titel på den lidende og sejrende Kristus indsættes i sin opgave. Endetidens begivenheder sættes igang, Guds plan med historien afsløres.

I billederne af endetiden kommer apokalyptikkens traditionelle historieopfattelse til orde: prøvelser og katastrofer inden den endelige fuldendelse. Det er historisk de lilleasiatiske menigheders efterfølgelse under kejser Domitian (ca. år 96). Han repræsenterer den sataniske magt, indbegrebet af alt ondt. Men Kristus har besejret den fjende ved sin død og opstandelse.

Billederne er samtidig forjættelse til martyrkirken.

C. Visionen om en ny verden.

Fuldendelsen inddeles i epoker:

1) 1000-års riget (kap. 20,1-6): De troendes opstandelse, Satans fængsling og de troendes herredømme med Kristus i 1000 år.

Inspirationen bag tanken om 1000-års riget:

- Esajasbogens forventning om et fredsrige - Es. 9.

- Kombinationen af Sl. 90,4 - „èn dag er for Herren som tusinde år“ - med tanken om en sabbats-hvile, den 7 dag, hvor Gud vil hvile og overlade sin søn, messias at regere i 1000 år.

2) Alles opstandelse, dommen, Satans tilintetgørelse, Det nye Jerusalem, den endelige fuldendelse af verden.

Opstigning til Paradis

Lad os standse op ved visionen om den nye himmel og den nye jord konkretiseret i billedet af *det nye Jerusalem*, kap 21,9-27.

Den nye jord og den nye himmel er ikke åndeliggjorte størrelser, men den nye jord bliver til den nye himmel, dvs. Guds bolig blandt mennesker. I 2 symboler eller billeder bliver denne nye skabelse anskueliggjort. I første omgang som noget personligt, som Guds og Lammets brud - og „socialt“ som den nye by. I begge billeder er det kirken, som er subjekt, altså det folk, som Gud har samlet.

Visionen af det nye Jerusalem er tydeligt nok Åbenbaringsbogens højdepunkt og her kommer bogens intention også frem, nemlig

at trøste modtagerne og give dem mod til at holde ud. Alle elementerne i visionen kendes fra Gamle Testamente og den senjødiske tradition, men bliver i forfatterens sammenstilling til en ny helhed, et nyt billede på kristentroens håb.

Om det nye Jerusalem siges, at det stiger ned fra himlen, fra Gud. Det er modsætningen til Satans by, Babylon. Det nye Jerusalem er en *firkant*. Det ser ud som om, at viden om Babylon indgår. Den græske historiker, Herodot, fortæller, at Babylon danner en firkant, der på hver side er 120 stadier lang med en mur, der er 50 kongelige alen bred og 200 alen høj. Det mest mærkværdige ved skildrin-

gen af det nye Jerusalem er selve byens dimensioner. Muren er, som kap. 21,14 viser, byens fundament. Dens porte er 12, dens grundsten er 12. Altså har vi her hentydning til Israels 12 stammer og de 12 apostle. Muren måler 144 alen, det tal, der i kap. 14.1 bruges om den sidste menighed.

Kirken er altså grundstrukturen i den nye verden eller tidsalder, som tager sin begyndelse nu.

Men der er åbenbart ikke noget forhold mellem byens størrelse og murens størrelse. Hvor byens størrelse opgives til 1400 km i omkreds, måler muren kun 144 alen. Muren er således forsvindende lille i forhold til byen.

Måske giver følgende forklaring mening til dette overraskende træk i Åbenbaringsbogens brug af et overtaget billedsprog om den nye by: At Gud tage bolig blandt mennesker betyder en universel frelse. Dvs. ikke alene dem der her og nu er kirke, men alle mennesker, hvis navne er indskrevet i Lammets bog (21,27) vil få del i Guds nærværets herlighed, befrielse og glæde.

I kap. 22 knyttes nu Paradisbilledet til billedet af den nye by. Paradiset er stedet, hvor Gud har magten, symboliseret ved tronen, som er anbragt midt i det hele. Det er tronen og ikke templet, som er den nye bys grundlæggende symbol. „Enden“ er altså i samme form

som „begyndelsen“, nemlig *nyskabelse*.

D. Åbenbaringsbogens mening.

Joh. Åb. er *liturgi*! Dens plads og miljø er menighedens gudstjeneste. Bogens tekst er netop breve, der skal læses op ved menighedens gudstjenester. Derfor er hele skriftet også fyldt med hymner og liturgier.

Åbenbaringsbogens mening er at bringe Guds fremtid ind i menighedens gudstjeneste, hvor den virker ved levende og kraftfyldte billeder, der skænker de kristne trøst og håb.

Prognose og håb

Åbenbaringsbogen vil give udtryk for en særlig måde at forholde sig til fremtiden på. Den historiske udlægning, hvor man lader hvert billede svare til en konkret historisk begivenhed, er på forhånd dømt til undergang. Hvilket også de mange forskellige udlægninger er bevis på. Det bedste indtryk af, hvad der er det særlige ved netop dette skrift, får man, hvis man stiller det op som kontrast til den måde, vi som regel betragter fremtiden på.

Vores almindelige måde at forholde os til fremtiden på udtrykkes i prognosen, som vi bruger, når vi skal beregne, hvilke partier der får hvor mange mandater, når vi har tallene fra Odderkredsen, eller vi skal finde ud af, hvor meget olie, der vil være tilbage år 2000. Prognosen sigter ikke mod et altomfattende endemål. Den spørger om, hvad der indenfor en

kortere eller længere tid kan ske indenfor et enkelt område af tilværelsen. Prognosen udelukker for så vidt håbet.

I Åbenbaringsbogen er fremtiden ikke absolut i vore hænder. Fremtiden er Guds. Derfor er den genstand for håb, ikke for beregning. Gud er en levende Gud. Han griber ind, forandrer, skaber det helt nye. Han er den levende og dynamiske Gud, der bryder med den pæne og regelrette planlægning af en fremtid. Åbenbaringsbogen kalder tydeligt menigheden ind i en afgørelse og en handling.

(På grundlag af Kaj Mogensen: Motiver i Johannes Åbenbaring)

Åbenbaringsbogens billedtale

Åbenbaringsbogen er fyldt med symboler på alle systemers og ordningers sammenbrud. Se iøvrigt Åb. 6,12-15! Der er næsten noget anarkistisk over Åbenbaringen. Systemerne - verdens orden skal bryde sammen. Alle faste ordninger, hvad der er op og hvad der er ned, det beregnelige og det overskuelige skal brydes ned. Hele den kosmiske orden skal bryde sammen. Åbenbaringen vil fortælle os, at alt det, vi oplever som det regelrette, det sikre og det overskuelige, kun har midlertidig karakter.

Men gennem disse sammenbrudsvisioner ses symboler på den nye orden. Guds nye orden. Skabelsens fornyelse og fuldkommen-gørelse.

Til bibelarbejdet

En god indfaldsvinkel til arbejdet med Åbenbaringsbogens indhold findes i „Håb på trods“, forbedelsesmaterialet til Danske Kirkedage 1998.

1. Tro, håb og vished

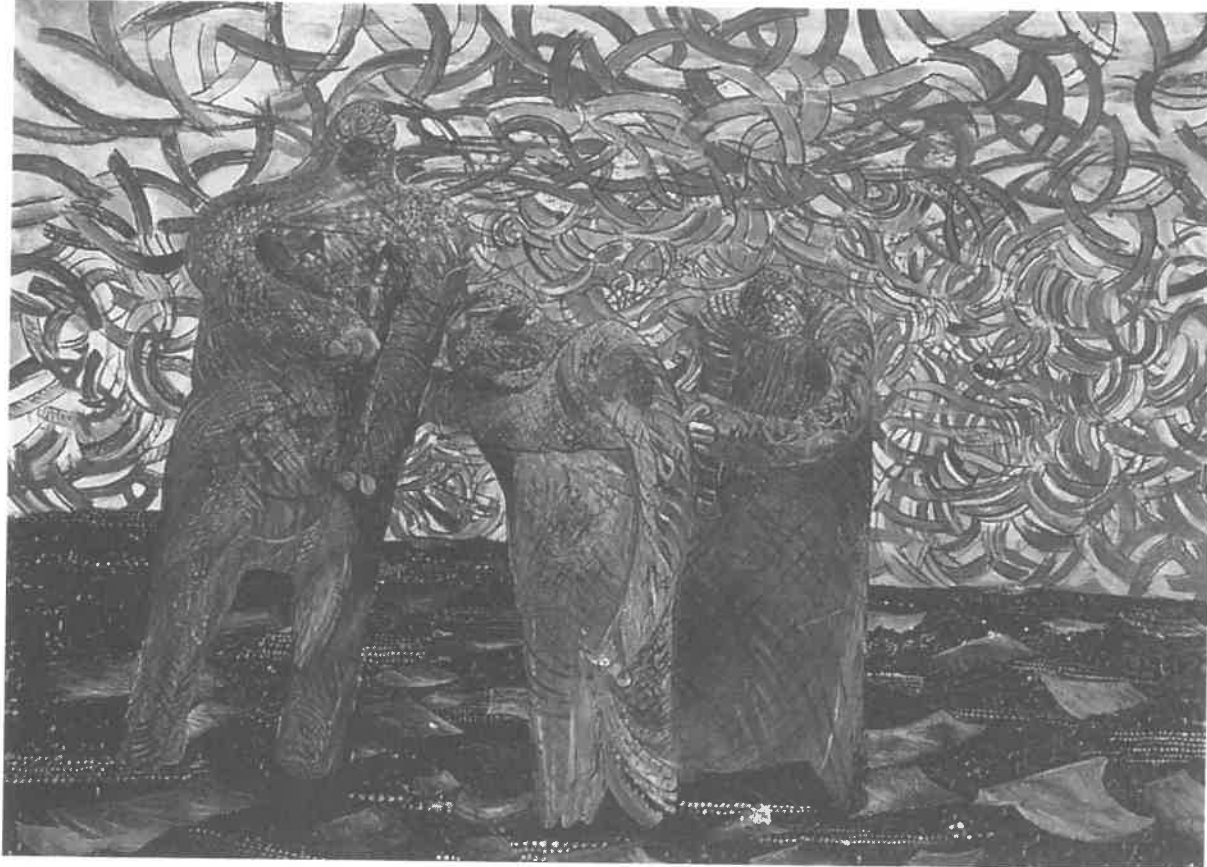
I dag er den almindeligste holdning til fremtiden prognoseagtig, dvs. at vi forholder os til fremtiden, som noget vi er herrer over, som vi kan beregne os til, og som noget vi forholder os til i enkeltdele.

Men inderst inde ved vi, at vi ikke behersker fremtiden. Tit føler vi, at vi slet ikke har nogen indflydelse på verdens gang. Den styres af supermagter, multinationale selskaber, kapitalinteresser, partier, systemer, reklame og våbenindustri. „Har vi et håb tilbage, så lever det enten som et lille privat kortsigtet håb, om at sommeren ikke bliver for regnfuld, at bilen kan holde et år til, eller som et håb, hvis indhold er rykket uden for verden: at komme i himlen engang“. (Kaj Mogensen: Motiver i Johannes Åbenbaring, i: Håb søges, bibelforedrag af K. Mogensen og K. Nielsen, Kirketjenesten 1980, s.16-28, s.19)

Prognosen udspringer af den teknisk-naturvidenskabelige indstilling. Dens motto er „tro, håb og vished, og størst af dem er visheden“; dvs. ønsket om at have kontrol med tilværelsen. Vi vil ikke nøjes med det usikre håb. - Over for dette står den religiøse holdning, som spørger, hvordan retfærdigheden, freden og kærligheden sejrer på jorden. Dens grundlæggende værdier er „tro, håb og

Svend W. Hansen: *De ventende*

kærlighed“.

Drøft forholdet mellem de to holdninger. Hvad betyder Rom 8,38-39 i den sammenhæng?

2. Apokalyptisk opbrud eller hverdagens nøgternhed

Sekterne bruger Johannes Åbenbaring og den apokalyptiske tale i Mark 13 som en rebus eller en køreplan for de sidste tider. De læser teksterne som en slags prognose og glemmer, at det er profetisk billedtale, og at Jesus selv gør opmærksom på det umulige i at beregne tidspunktet (v.35-36). I dag fremkaldes undergangs-stemningen da heller ikke så meget af

Bibelen som af de moderne massemedier. Krig, ulykke og jordskælv er kun alt for velkendte fænomener.

Spørgsmålet er imidlertid, hvordan forholdet er mellem den nye verden, man ser frem mod, og den verden, man oplever her og nu. Dette spørgsmål er et grundlæggende tema i S. Lagerlöfs roman „Jerusalem“. Spændingen er særlig klar i den del af fortællingen, der handler om Dalarbøndernes afrejse fra Sverige til det forjættede land (S. Lagerlöf: Jerusalem I-II, København, s. 208-218). I Bille Augusts filmiske bearbejdelse siger bonden Mats, som bliver tilba-

ge: „Gud har skabt de skønne enge - vil han mon sende svovl og ild over disse landskaber?“

Hvordan skal vi i dag forholde os til denne spænding mellem apokalyptisk opbrud og hverdagens nøgternhed?

Vanskelige ord og begreber

Hvad er Apokalyptik?

- især i Gammel Testamente.

„Apokalyptik“ (*apokalyptein*) = „at afdække noget, der har været skjult“

Apokalyptik er både et sæt af teologiske antagelser og en litterær genre.

Apok. blomstrer som en senjødisk bevægelse med centrum i Palæstina fra 3. årh. f. Kr. til 3. årh. e. Kr. Det er de apokalyptiske forfatteres opfattelse, at de lever i *de sidste tider*. Det allersidste er åbenbart for dem - og derfor kan de gennemskue hele historien.

Fællesnævner for de apokalyptiske forestillinger og begreber er *dualisme*.

Dualismen giver sig udtryk i en

- kosmisk dualisme (modsatning mellem himmelguden og Satans verden)

- etisk-antropologisk dualisme (menneskets sjæl er Guds billede i modsætning til legemet - eller der er i menneskets indre to modstridende magter)

- eskatologisk dualisme (denne verden går mod sin afslutning og afløses af en ny og himmelsk verden)

Den apokalyptiske litteratur er karakteriseret af følgende:

- a. Skrifterne udgives under pseudonym.
- b. Visioner og symbolsprog.
- c. En oversigt over historien fra et ståsted i fortiden.
- d. Ethiske formaninger og opfordringer.

Messias

Den profetiske idé om Messias ombøjes af apok. til at være en tale om Messias som herskerskikkelsen i en „mellempperiode“ inden verdensafslutningen eller til at være

Menneskesønnen, herskeren i Gudsriget.

Nydannelser iøvrigt i forhold til den jødiske tro:

- de dodes opstandelse
- dommen
- verdensødelæggelsen
- evig tilværelse i Gudsriget/evig fortabelse.

De dodes opstandelse

Fra et ureflekteret forhold til døden medfører en voksende individualisme en interesse for spørgsmålet om straf/løn - også i det hinsidige.

Tanken har baggrund både i persisk religion og kanaanæisk religion (den døende og genopstandne Baal) - Esajas 26,19!

I de apokalyptiske forestillinger opstår sammenhængen mellem *dommen og opstandelsen*.

Sammenligning mellem profetisme og apokalyptik:

Profetisme

- Håb om en fremtid inden for denne historie.
- Historien er frelseshistorie, dvs. historie som fører frem mod frihed og fred.
- Gud handler i historien (frelsende, straffende, tilgivende).
- Guds barmhjertighed betyder en ny chance for Israel.
- I centrum står håbet for Israel.
- Opfordring til at handle i historien.

Apokalyptik

- Håb om ny tidsalder efter historien.
- Historien forløber efter en uafvendelig plan. Denne verden går mod sin afslutning.
- Gud er udenfor denne tidsalder. Denne verden er Gudløs - og vil gå under.
- Guds barmhjertighed medfører katastrofen for at give lidelserne en afslutning.
- I centrum står håbet for de retfærdige.
- Opfordring til at holde ud indtil verdensafslutningen.

Johannes Åbenbaring

som nutidig pædagogisk udfordring

Johannes Åbenbaring har i dette århundrede været et teologisk problem: Skriftet er enten for uforsonligt og fordømmende eller for uvedkommende og urealistisk. Denne artikel giver et bud på, hvordan skriftet kan bruges i undervisning i dag ud fra en eksegetisk, en litterær og en nutidig synsvinkel.

Af Nicolai Halvorsen

Det følgende er nogle overvejelser over hvorfor og hvordan man kan og skal inddrage Johannes Åbenbaring i den kirkelige voksenundervisning.

I dele af sidste århundredes vækkelsesbevægelser tolkede man sig selv og sine omgivelser temmelig håndfast ud fra Johannes Åbenbaring. Bevægelsen var den sande kirke - der således også måtte have en stram disciplin indadtil - udenfor var den frafaldne kirke, og „verden“, der repræsenterede ondskaben. Et ekstremt eksempel på denne tolkning findes i Selma Lagerlöfs roman „Jerusalem“, der har fået fornyet aktualitet i Bille August's filmatisering. Det er beskrevet andetsteds her i bladet, hvordan dette kunne være en indgang til at beskæftige sig med eskatologi i kristendomsundervisningen. Bladets redaktion mener åbenbart tiden er inde til at beskæftige sig med emner, som eskatologi, apokalyptik og forestillinger om fremtiden, hvilket for mig at se afspejler en mere generel interesse i disse emner. Jeg mener også at man på ny må interessere sig teologisk herfor, hvilket jeg kommer tilbage til. Johannes Åbenbaring er en mulig indfaldsvinkel til disse emner indenfor kristendommen, men det af forskellige grunde er det ikke ligetil at gå i gang med. Derfor vil denne artikel først opridse, hvordan Johannes Åbenbaring er blevet behandlet i dette århundredes teologi. For derefter af give nogle mulige indfaldsvinkler til en fornyet beskæftigelse med Johannes Åbenbaring i en under-

visningssammenhæng.

Den i dele af vækkelsesbevægelserne ovenfor beskrevne måde at tolke Johannes Åbenbaring på er eller var ikke ny. Den har været almindelig gennem hele kirkens historie især blandt sekteriske og eller kætterske bevægelser. Indenfor den eksegetiske forskning i Johannes Åbenbaring og apokalyptik er der også bred enighed om, at Johannes Åbenbaring er blevet til i en forfølgelsessituation. Skriftet forklarer dels hvorfor den sande kirke - de kristne - må lide under forfølgelserne, og giver løfte om at efter tidens ende, som er nært forestående, vil alting blive vendt om. Forfølgerne vil blive forfulgt og udsløjet og de forfulgte sande kristne, dem der holdt ud gennem trængslerne, vil blive ophøjet og gå ind til et saligt lidelsesfrit liv ved siden af Kristus og Gud Herren selv. Denne tolkning er usædvanligt stærk, da den giver den enkelte forfulgte kristne styrke til at udholde næsten hvad som helst, fordi man ved at ens nutidige lidelse vil blive modsvarret af en fremtidig lykke. Den tolkningsmåde lever stadig i bedste velgående bl.a. i karismatiske kredse. Københavnerne har fra tid til anden mulighed for på pinsekirkens fjernsynskanal KKR selv at få bekræftet dette.

Inden for universitetsteologien og i den almindelige kirkelige voksenundervisning er det dog næppe Johannes Åbenbaring, der dominerer. F.eks. er det ikke eksplicit sat på som fag i Dansk Bibelskoles treårige kursus i kristendom. Man vil også kunne konstate-

re, at den sidst udgivne lærebog i dogmatik til universitetsbrug „Fragmenter af et spejl“ ikke indeholder et afsnit om eskatologi. Der er dog henvisninger til Johannes Åbenbaring især under afsnittet om kristologien, men nogen særskilt beskæftigelse med de sidste tider og de sidste ting finder man ikke. På dette punkt ligger denne lærebog dog i forlængelse af den dominerende teologi i dette århundrede.

Johannes Åbenbaring har i dette århundrede været et teologisk problembar. Den er i teologien generelt blevet stedmoderligt behandlet. Ja, man har fra fagteologiens side ikke rigtig vidst, hvad man skulle stille op med skriftet. Derfor har man ladet det ligge eller blot behandlet det som et historisk dokument, der havde mistet sin relevans. Det er der flere mere eller mindre åbenlyse grunde til. Bl.a. har indholdet af Johannes Åbenbaring ikke stemt med den gængse teologi. Hverken liberal eller dialektisk teologi. For den førstnævnte teologi har skriftet været for hårdt, for fordømmende, åbenbaringens hårde profetiske tone har skurret for meget i de liberalteologiske kulturoptimistiske ører omkring århundredeskiftet. Åbenbaringens svælgen i død, blod og undergang har ikke stemt med troen på fremskridtet, troen på at religionen og kulturen ville danne en stor syntese og en bedre verden. Desuden har billedet af den dømmende Kristus på sin trone ikke stemt overens med datidens humane billede af Jesus, som det store moralske forbillede.

For den dialektiske teologi, der for alvor tager fat efter første verdenskrig, efter kulturoptimismens store sammenbrud, stiller sagen sig anderledes. Den dialektiske teologi har selv i høj grad en apokalyptisk tone, i dens sønderlemmende kritik af den kulturoptimistiske teologi; men alligevel var Johannes Åbenbaring ikke direkte anvendelig for den dialektiske teologi. Problemet var dens manglende realisme. Åbenbaringens fantastiske visionære beskrivelse af

Skt. Mikael betragter dragen

fremtiden og forholdene ved verdens afslutning kunne ikke rummes indenfor den dialektiske teologi. Man kunne således nok acceptere, at Kristus var og skulle være dommer, og at „verden“ var dømt til undergang; men den direkte beskrivelse af omstændighederne ved verdens ende var for meget.

Pointen i den dialektiske teologi var bl.a. at præcisere at kristendommen handlede om livet her og nu, og ikke skulle leves i forventningen om en fremtidig opstandelse. Et klart udtryk for denne teologi findes i P.G. Lindhardt's foredrag „Det evige liv“, hvori han også klart beskriver de andre teologiske og kirkelige grupperingers forhold til det evige liv og dermed til fremtiden. Imidlertid sker der det med den dialektiske teologis udskillelse af Johannes Åbenbaring og andre apokalyptiske visioner som teologisk irrelevant en yderligere splittelse mellem teologien og store dele af lægfolket, hvor disse forestillinger stadig trives. Da Lindhardt holdt sit foredrag i slutningen af halvtredserne, skabte det stor furore, skønt andre i årtier havde hævdet noget lignende. Og jeg er temmelig sikker på, at hvis man gentog Lindhardts foredrag i dag, ville reaktionen blive den samme.

Den dialektiske teologi og P.G. Lindhardt har altså ikke kunnet fjerne de fleste almindelige menneskers optagethed af og forventninger om fremtiden. På den anden side har man ikke siden Lindhardt taget spørgsmålet om fremtiden særskilt alvorligt - det skulle da lige være økoteologiens bekymring for en økologisk katastrofe. I den forbindelse har Johannes Åbenbaring ikke spillet nogen rolle.

Problemet med Johannes Åbenbaring er således bl.a. at det er svært at tage intellektuelt alvorligt. Det er også svært at tage teologisk alvorligt, fordi det taget for

pålydende indbefatter en teologi, som de fleste af gode grunde har vanskeligt ved at bruge til noget. Vi vil helst ikke komme med ud-sagn der dømmer nogen til evig fortabelse. Vi vil meget hellere henvise til Jesu ord fra Johannes evangeliet kap. 8: „Den af jer, der er uden synd, skal kaste den første sten....“. Den brug - eller rettere misbrug - man har gjort af Johannes Åbenbaring til at holde mennesker nede i angst for dommedag, den skræmmer stadig. Derfor er Johannes Åbenbaring vanskelig at bruge både i en forkyndelses-sammenhæng og i en undervisningssammenhæng. Man ved ganske enkelt ikke, hvordan man skal læse skriftet. Det lader sig kun læse som ren fiktion, fremmedartet historisk dokument eller som profeti man skal tage alvorligt. Det sidstnævnte vil vi ikke - jeg vil i hvert fald ikke - og må derfor overlades til pinsebevægelsen og den karismatiske bevægelse og hvor den læsemåde nu ellers dyrkes.

Hovedopgaven er så at finde alternativet mellem den desenga-

gerede, relativende historiske læsning og en ukritisk fundamentalistisk læsning, der læser Johannes Åbenbaring som nøgle til forståelse af samtiden.

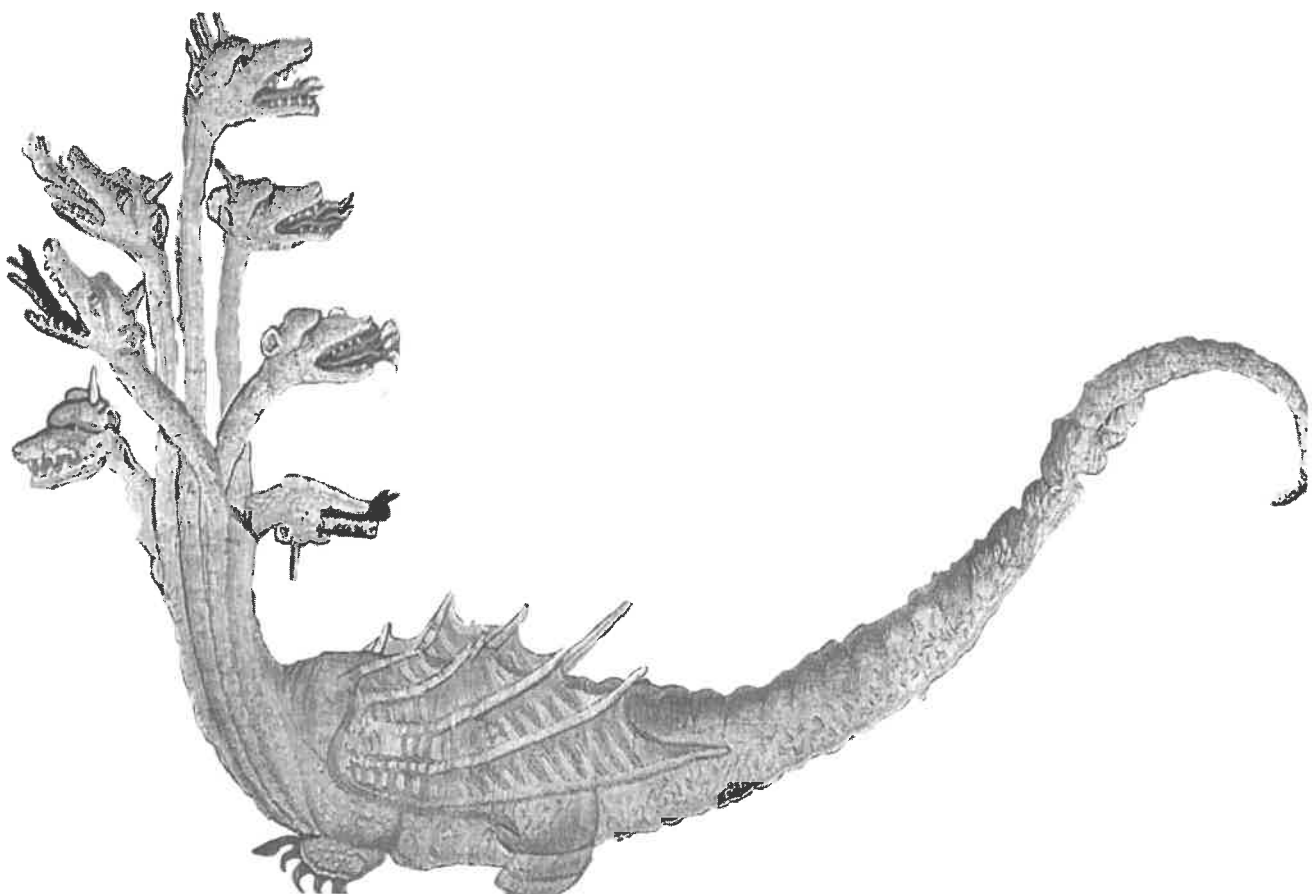
Det første spørgsmål er derfor hvorfor skal vi overhovedet beskæftige os med Johannes Åbenbaring. Jeg vil primært give et teologisk svar: Det skal vi - ikke så meget fordi vi skal læse bibelen i sin helhed og hele bibelen - men fordi, at vi uden Johannes Åbenbaring viger uden om spørgsmålet om historiens forhold til kristendommen, om nutidens og fortidens forhold til fremtiden og om tidens slutning. Man kan lære meget af den dialektiske teologis og P.G. Lindhardts kamp mod om det evige liv bl.a. som antydning, at det ikke nytter at afvise fremtidsforestillinger som blot menneskelige forestillinger og derfor teologisk irrelevante. Det nytter ikke blot at sige, at fremtiden er Guds, det afskaffer nemlig ikke forestillingerne. Eller også afskaffer det nogle forestillinger, for at give plads til nogle andre. Mennesket har

åbenbart et meget stærkt anlæg for at gøre sig forestillinger og billeder af fremtiden (og evt. enden, livet efter døden etc.) Det er fattigt at overlade den del af teologien til den karismatiske bevægelse og andre. Men netop undervisningssituationen er god til at tage fat om det som ikke er så ligetil, det vanskelig og svært tilgængelige, fordi man der kan forklare og diskutere.

Nogle mulige indfaldsvinkler til Johannes Åbenbaring

Der er faktisk mange muligheder, hvoraf nogle skal nævnes. De vil selvfølgelig i vid udstrækning kunne kombineres eller endda overlappe hinanden.

Johannes Åbenbaring kan læses ud fra en *eksegetisk* synsvinkel. Især den nyere apokalyptik-forskning har mange gode pointer. Det er en distancerende læsning, men den kan give et godt overblik og et meget komplekst værk. Det vil nok være svært at

undervise i Johannes Åbenbaring helt uden denne dimension. Tilblivelseshistorie, genre, og skiftets kontekst (forfølgelsessituation) kan det altid være godt at vide noget om. Herudfra kan man læse Johannes Åbenbaring i et mere *litterært* perspektiv - man kan f.eks. fremdrage symbolerne og se hvordan de er blevet tolket og hvordan de hænger sammen. Jeg mener at der er lavet tolkninger af Johannes Åbenbaring udfra Jungs *psykologi - symboler og arketyper*, men jeg har ikke selv beskæftiget mig meget hermed. Denne indfaldsvinkel vil givet være en frugtbar indgang til også at klargøre nogle forskelle imellem kristendom og nyreligiositet.

Dette fører over i det mere generelle som jeg omtalte før. Forholdet mellem tid og evighed som et teologisk problem. Jeg har selv benyttet Johannes Åbenbaring som udgangspunkt for at fortælle om forholdet mellem Det gamle og Det ny Testamente, om den typologiske og allegoriske måde at udlægge skriften på. Dertil har jeg brugt eksempler fra kirkehistorien - Augustin - Joachim af Fiore og Grundtvigs store digt „Kristenhedens Syvstjerne“

Man kunne også tage en *nutidig* indfaldsvinkel. Det er jo ikke fordi vi mangler apokalypser eller dommedagsvisioner - fra de mere almindelige „hul i ozonlaget“ til amerikanske ufo-sekter, der begår kollektivt selvmord. Disse mere eller mindre almindelige „folkerelegiøse“ forestillinger er det mange af i TV, film, litteratur og andre medier. Jeg har nævnt film som Bille Augusts Jerusalem, der også er behandlet andetsteds her i bladet. Men man kunne også se på en TV-serie som „Strengt Fortroligt“ („The X-files“), der i høj grad tematiserer det ukendte, fremtiden, osv. Den kan måske være vanskelig at bruge direkte i forbindelse med Johannes Åbenbaring - selvom der uden tvivl har forekommet henvisninger til Joh. åb. i serien. En lignende ganske aktuel TV-serie med navnet „Millenium“ har til gengæld stærke referencer til Johannes Åbenbaring. Selve titlen „millenium“ betyder på latin årtusinde og referer til Johannes Åbenbaring forestilling om tusindårsriget, forestillinger som har præget flere bevægelser gennem kirkens historie, og har været temmelig levedygtige, selvom de som regel er blevet stemplet som kætterske.

Også her vil man dårligt kunne undgå at overveje forholdet mellem kristendom og nyreligiositet.

Det siger sig selv, at man også kan finde brugbart undervisningsmateriale i både musik og litteratur. Johannes Åbenbaring har både direkte og især indirekte gennem hele den forestillingen om tidens ende og den endelige dom, som har domineret den vestlige kultur i gennem hele middelalderen. Man kan notere sig at Händels „Messias“, som er et yderst populært stykke kirkemusik, dels eksemplarisk anvender typologien, at de gammeltestamentlige skriftsteder henviser til de nytestamentlige som profeti til opfyldelse. Bemærkelsesværdigt er også, at teksten til det meget kendte „halleluja-kor“ i værkets anden del er taget fra Johannes Åbenbaring.

Man kunne blive ved og læseren kan selv fortsætte. Faktisk indbyder Johannes Åbenbaring til spændende teologisk refleksion, der kan omsættes i ikke mindre spændende undervisning.

Er Bibelen noget for konfirmander?

Overvejelser om bibelbrug, herunder præsentation af Ingo Baldermanns bibeldidaktiske overvejelser

Alle der har undervist børn og unge i kristendom ved, at det nogen gange kan være svært at fange de unge og få dem engageret i stoffet. Denne artikel giver med udgangspunkt i Ingo Baldermanns tanker om bibelbrug nogle forslag til en bibeldidaktisk metode. Hvordan gør man konfirmanden til subjekt i bibelens fortællinger?

Af Birgitte Thyssen

I foråret var der en af årets konfirmander, som i et avisinterview udtalte følgende om sit forhold til Bibelen: "Jeg tror... at Bibelen er en historie, hvor Gud vil fortælle os noget. Jeg ved bare ikke hvad. Men det håber jeg da, at jeg finder ud af igennem livet". Drengens videre udtalelser viser, at han har haft glæde af konfirmationsforberedelsen, alligevel ender han med at sige: "Men jeg bliver ikke ved med at gå i kirke... Jeg er så mørkt og gråt i en kirke... Jeg tror faktisk slet ikke, at kirken kunne ændre sig så meget, at jeg ville komme der. Men det er jo heller ikke det, det kommer an på".

Den sidste bemærkning kan vi jo hver for sig tænke lidt over! Hvis vi holder drengens øvrige udsagn sammen, får vi et billede, som nok er karakteristisk for et betydeligt udsnit af tidens konfirmander: 1. Bibelen er Guds fortælling, men hvad fortællingen går ud på, er stadig uklart selv efter konfirmationsforberedelsen. 2. Han tror på Gud. 3. Men hans tro er hans egen private, dvs. en kirke- og gudstjenesteløs tro.

Man kan spørge sig, *hvordan* denne dreng i løbet af sit liv vil finde ud af, hvad Guds fortælling går ud på, når kristendom og tro jævnt hen opfattes som en privatsag, som man ikke taler højt om eller praktiserer i kirkens fællesskab. Som andre konfirmander har drengen som en del af konfirmationsforberedelsen gået til gudstjeneste og her hørt mange ord fra bibel, salmebog og beken-delse. Men hvordan skal han lære at forstå, at kristendommen først

og fremmest drejer sig om *hans* liv, hvis han aldrig i folkekirken møder et menneske, der uden for gudstjenestens rum giver udtryk for, at de lever *deres* liv ud af kristendommen, og at det som i første omgang er ord og et kirkeligt ritual også er noget, der kan bære i livet og i døden? I flertallet af danske hjem lever der en folke- eller kulturkristendom, hvor bibel og salmebog spiller en perifer rolle. Man lader sine børn døbe og konfirmere, men kommer kun i kirken ved særlige lejligheder. Og da det næppe er nok til at holde den kristne børnelærdom levende, er det måske ikke de bedste forudsætninger, hvis drengen og andre i hans situation skal have nogle ordentlige svar på, hvad Guds fortælling går ud på.

En tysk religionspædagog kalder Bibelen den glemte bog¹. Det gælder også hos os. På trods af ny åndelig interesse er Bibelen den glemte bog. Glemslen er et symptom på, at den kristne tro for mange - de fleste? - spiller en mere marginal rolle. Hvorfor skulle man beskæftige sig med Bibelen, hvis de livstolkninger, den udtrykker, ikke betyder noget for en? Men det kan også handle om, at man har taget bibelordet for givet, taget det som en selvfølgelig del af kulturarven, som man ikke behøvede at bekymre sig om. Det gav sig af sig selv som en del af kulturen, eller også tog skolen sig af det. Det er, hvad den svenske forfatter Göran Tunström er inde på i bogen "Ventetid"²: "Borte nu! Både missionshus og blommetræ. Men også en sværm af ord, begreber og vur-

Svend Wiig Hansen: *De søgende*

deringer, der på godt og ondt var byggestene i disse verdener. Min generation bærer dem nok med sig - som drivkraft eller ballast - som byrde eller mulighed. Men vore børns generation? En dag kom min søn hjem og spurgte, hvad de fire evangelier var for noget. Og jeg kunne svare ham - han er ikke dum - at han tilhørte den første generation i to tusind år, der ikke har fået dette lager af erfaringer med ud i livet. Det var ikke hans manglende opmærksomheds skyld - hvis man ellers kan tale om skyld - det drejer sig om, at en ny tid har nye ting af prioritere. Som den typiske svensker har jeg troet, at mine referencer var alles og derfor ikke noget at udbrede sig om. Jeg ved bedre nu: viden er noget, der skal ero-

bres på ny og altid."

Det faktum, at Bibelen i store dele af befolkningen ikke længere er fælles referenceramme, og at viden om Bibelen må (gen)erobres, er baggrunden for de senere års fornyede opmærksomhed om Bibelen i kirkelig undervisning og forkyndelse. Det fik fornyligt en biskop til at udtale, at fornyet bibeloplysning er en af kirkens mest påtrængende opgaver. Hvor man før valgte stof ud fra de såkaldte livsemner, er det nu det bibelske stof, der prioriteres. Mange præster prædiker mere bibelnært end for få år siden, og i kirkelig undervisning tilbydes bibelske emner i kirkehøjskoler, studiekredse, teologisk voksenundervisning. I den indledende konfir-

mationsforberedelse stiles der mod fortrolighed med Bibelen. Optagetheden af at elementarisere kristendommen, dvs. i enkelt sprog at formulere det elementære og det centrale i kristendommen, stiler mod det samme mål: at tilbyde kristne mennesker en basal kristen dannelse, så at de er i stand til at gøre rede for deres tro og kan fortælle deres børn og børnebørn, hvad Guds fortælling går ud på.

Der er i tiden flere modstridende holdninger til Bibelen. For mange - nok de fleste - er den en fremmed bog, der utilnærmeligt holder sig lukket for moderne mennesker. Den indeholder virkelighedsfjerne tekster, som hører til i en anden tid og handler om ting, der ikke vedkommer os i dag. Andre oplever lige modsat Bibelen som en fascinerende bog. Men de siger samtidig, at meget af den forekommer dunkelt, og derfor søger de hjælp til en bedre forståelse af de bibelske tekster.

Men det er en illusion at tro, at udviklingen vil blive reddet, hvis blot mennesker igen begynder at læse Bibelen på egen hånd, ligesom det er en misforståelse at tro, at blot vi underviser i den bibelske verden, så går det hele af sig selv. Det nytter ikke at isolere bibelordet fra den større sammenhæng, som hedder kirke og gudstjeneste, og lade det hænge frit i luften og overlade det til den enkelte at tage det til sig så godt, som det nu kan lade sig gøre. Bibelen står aldrig

alene. Den indgår altid i en bestemt kontekst.

Konfirmander og bibel

Det er altså nødvendigt at være realistisk omkring konfirmanders begrænsede bibelkendskab og fortrolighed. Kristentroen har ikke længere monopol som fælles åndelig arv, og børn og unge har ikke mere den kristne livstydning som en selvfølgelig del af deres åndelige bagage.

Nogle udenlandske undersøgelser peger på dette: I en artikel af den norske teolog og pædagog Tor Vegge³, spørger han, om unge forstår bibelfortællinger. Hans konklusion er tilsyneladende banal: forståelse af en tekst / fortælling betyder, at den har mening for en. Han uddyber med, at forståelse kræver to ting:

1. At jeg har viden om, hvad teksten sagde til mennesker i da-konteksten.

2. At jeg motiveres til at hente teksten ind min egen (forståelses)horisont, så *jeg* bliver dens adressat. Først da får teksten mening og relevans; først når de to forståelseshorisonter mødes, får teksten / fortællingen mening for

nutidsmennesket. Dermed forsvinder banaliteten. Det springende punkt er altså at slå bro mellem tekstens forståelseshorisont i da-konteksten og konfirmandernes forståelseshorisont i nu-konteksten. Kun hvis konfirmanderne kan se Bibelens relevans i forhold til deres egen livsvirkelighed, vil den få mening for dem.

Tyske undersøgelser af 13-16 åriges forhold til Bibelen peger på noget lignende⁴. De unges generelle holdning til Bibelen er indifferens: Bibelen er ikke noget for unge mennesker, men kun for gamle. Hvis de unge interesserer sig for den, går deres interesse i retning af "livsorientering". De vil kunne se dens relevans. De vil se sammenhængen mellem Bibelen og deres nutidige tilværelse og erfaringer, og det kniber det med, og derfor har de svært ved at se, at bogen er relevant. Undersøgelsen taler også om bibelundervisningens *realitetstab*. Den har efter de unges opfattelse ikke noget at sige ind i den virkelighed, de kender. Den bliver først interessant og relevant set med de unges øjne, hvis den kommer i forbindelse med emner og temaer, som de finder vigtige, f.eks. "fred, retfærdighed, miljø". Omvendt keder de sig, hvis det handler om teologiske begreber som skyld, nåde, barmhjertighed, for disse begreber virker abstrakte og livsfjerne. Dertil kommer *isolationsproblematikken*. Det vil sige, at de unge kender så få i deres omgivelser, der beskæftiger sig med Bibelen og de bibelske temaer og lever deres liv på baggrund heraf. Bibelordet svæver frit i luften og er isoleret fra den sammenhæng og virkelighed, som de i øvrigt indgår i.

Horisontsammensmeltning

Hvis konfirmander i dag (og det gælder i øvrigt også voksne mennesker) skal få et positivt forhold til Bibelen, må der ske et møde mellem deres nutidserfaringer og de bibelske generationers erfaringer. Der må ske en tilnærmelse eller et møde mellem datidens og nutidens forståelseshorisont, en horisontsammensmeltning.

Så spørgsmålet er, hvad gør en horisontsammensmeltning mulig? Hvordan kan der etableres et møde mellem da-konteksten og nu-konteksten? Problemstillingen er altså: Hvordan kan Bibelens historiske tekster fra dengang sige konfirmanderne og os andre noget, når alt siden da er blevet anderledes: sproget, samfundet, den religiøse erfaring, selvforståelsen etc.?

Denne problemstilling kan gribes an på flere måder. Jeg vil nøjes med at nævne et par stykker. Den første metode kan vi kalde aktualisering. Den går ud på at vise konstans mellem dengang og nu. Der bruges aktualiserende indledningsfortællinger for at vise parallelitet mellem vor tid og datiden. Intentionen er at vise de bibelske fortællingers aktualitet og slidstyrke. Denne metode er egnet til tekster, som er meget lidt tidsbundne (hymner, visdomsord, klagesalmer, dele af Jesu etiske forkyndelse). Den anden metode kan vi kalde rekonstruktion. Den går ud på at flytte eleven fra sin egen tid og tilbage i historien for at møde teksten i dens oprindelige kontekst. Dette gøres ved at give eleven tilstrækkelig baggrundskundskab til at forstå teksterne. Når det gælder forskellige historiske tekster, er det en rimelig vej at gå, men problemet er manglende

tilknytning til elevens egen livsvirkelighed og nutidserfaringer. Et eksempel på en sådan rekonstruktion er den i øvrigt spændende bog af Gerd Theissen: *Galilæerens skygge*⁵, hvor han i romanform fortæller Jesu historie og dens tidshistoriske baggrund.

Spørgsmålet om at slå bro mellem bibelteksternes virkelighed - især som sprogvirkelighed - og børn og unges virkelighed er det, som også Ingo Baldermann er optaget af. Og da jeg er optaget af hans projekt, vil jeg gerne præsentere nogle af hans overvejelser, som

ikke kun har relevans i formidlingen af Bibelen til børn og unge.

Ingo Baldermanns bibeldidaktiske overvejelser og undersøgelser

Det grundlæggende problem er forholdet mellem den traditionelle historiske tekstforståelse og en forståelse, der i langt højere grad indrager børns og unges erfaringer.

Man kan kalde hans tilgang bibelsk sprogundervisning. Al erfaring er sproglig. At forstå er at kunne tale et sprog, idet den ydre sprogfærdighed går forud for den indre forståelse. Kristendom er for unge mennesker i dag et fremmed-

sprog, så bibelundervisning kan ses som en form for sprogundervisning. Han taler om en række elementære bibelske sprogstrukturer: modets sprog - løftet; menneskelighedens sprog - budet; angstens sprog - klage og bøn; glædens sprog - lovsang og tak; indsigtens sprog - ordsprog og visdomsord.

Jeg vil her begrænse mig til den dels af hans projekt, som kunne kaldes *de gammeltestamentlige salmer som sproghjælp for børn*. Altså at salmerne tilbyder billeder og ord, som giver sprog til angst, bekymring og håb.

I følge Baldermann er Bibelen ikke en lærebog, men en bog, der sætter en dialogisk læringsproces i gang. Parterne i dialogen er den moderne læser og Bibelen.

Picasso: *Guernica*

Baldermann ser ikke børn og unge som adressater for et budskab, men som medarbejdere, der i undervisningen skal inddrages med egne erfaringer. Eleverne står i princippet i samme forhold til Bibelen som deres lærer. Og de bibelske tekster er bevaret og nedskrevet og til sidst samlet i bibelbogen med den udtrykkelige didaktiske hensigt at lade andre senere generationer have del i og lære af de bibelske generationers erfaringer. Teksterne blev skrevet for at vise os noget, meddele os noget, lære os noget - om vores eget liv. Bibelsk didaktik er ikke: du *skal* tro på det. Men: luk øjnene op og se virkeligheden påny! Så i bibelidaktikken stiles der mod myndighed og selvstændig vurdering.

Han stillede det centrale spørgsmål: er Bibelen noget for børn og unge? Hans erfaring var, at når børn udsattes for eksegetiske og hermeneutiske grundregler, forsvandt deres motivation og interesse. De fandt det musealt og dermed ligegyldigt. Hvad skal børn med "allerede-endnu ikke"-opstillingen? spurgte han. Han var selv uddannet i den klassiske historiske eksegeese, men oplevede i slutningen af 70'erne, at hans bibelundervisning faldt af børnene som mudder, man kastede på en væg.

En dreng i 4. klasse skrev sine fire vigtigste spørgsmål: - Hvor længe skal jeg endnu leve? - Hvor længe skal min hund leve? - Hvor når går verden under? - Hvorfor er

ἀνθρώποι καὶ τοῦ ἐτέρου καταφρονήσει. οὐ δύνασθε θεῶν δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ.

der så meget uretfærdighed?

Det ændrede Baldermanns syn på bibelundervisningen. I modsætning til alle andre generationer lever børn og unge i dag i en verden, som faktisk kan gå under, siger han. Det centrale begreb hos Baldermann er håbet, og al didaktik kan i dag kun være forsøg på at hjælpe med at finde bæredygtige og troværdige svar på disse sidste fortvivlende spørgsmål, og bæredygtige er svarene kun, hvis de omfatter håb og viser vej til håbe-fuld handling og liv. Efter Baldermanns forståelse er det gennemgående tema i Bibelen *håb*.

Salmer - mod sprogløsheden

Baldermann oplevede, at der i søvnløse nætter kom vers fra GT's salmebog, som trøstede ham. Kunne de tale lige så virksomt til børn, så de kunne genkende deres erfaringer i salmeordene? Han gav sig til at lede efter ord, som kunne give børnene et sprog for deres angst. Han fandt, at klagesalmerne 69 og 22 rummede ord, som kom børnenes fortvivlelse imøde: Jeg er sunket i bundløst dynd og kan ikke få fodfæste (69,3); jeg er udmattet af at råbe (69,4); jeg råber om dagen, men du svarer ikke (22,3); alle, der ser mig, spotter mig (22,8). Han forelagde disse sætninger for børn i mange klasser uden at sige, hvor de stammede fra, og den gennemgående erfaring var, at børnene genfandt sig selv og deres angst i salmeordene.

De fik et sprog for deres erfaringer, som de ellers var sprogløse overfor, og dermed fik de hjælp til at bearbejde erfaringerne. For de fandt i salmerne mod-ord mod angsten: din hånd holder mig fast (63,9); du har hørt min gråd (6,9); du er hos mig (23,4). Det sidste er i følge Baldermann håbets og løftets grundord, som har sin baggrund i 2 Mos 3,14: jeg er. Ordene: *jeg er der*, og: *du er hos mig*, er centrum i den bibelske gudserfaring i følge Baldermann. Han understreger, at sådanne ord er ikke "problemløsnings-potentiale", for der er ingen "løsning" på børns og unges angst, men de kan hjælpes til at omgås med angsten, og med salmeordene kan der åbnes et vindue, så der kan komme lys og luft ind.

Lovprisningen er et andet elementært sprog: glædens sprog, og det handler om at opdage de glæder i livet, som ikke er selvfølgelige. Hvis børn skal gøres modstandsdygtige over for "tristhedens sug", må de hjælpes til at genfinde glædens sprog, for ellers dør glædens mulighed. Lovsalmerne åbner øjnene for al skønhed, som ikke er en selvfølge: luft at ånde og det klare vand, lysets skønhed, fuglenes fortryllende charme. Det er noget, som moderne børn i følge Baldermann ikke uden videre har øje for og må hjælpes til at finde sprog for. Her hjælper lov-salmerne: jeg vil synge en ny sang for dig (144,9); du er klædt i højhed

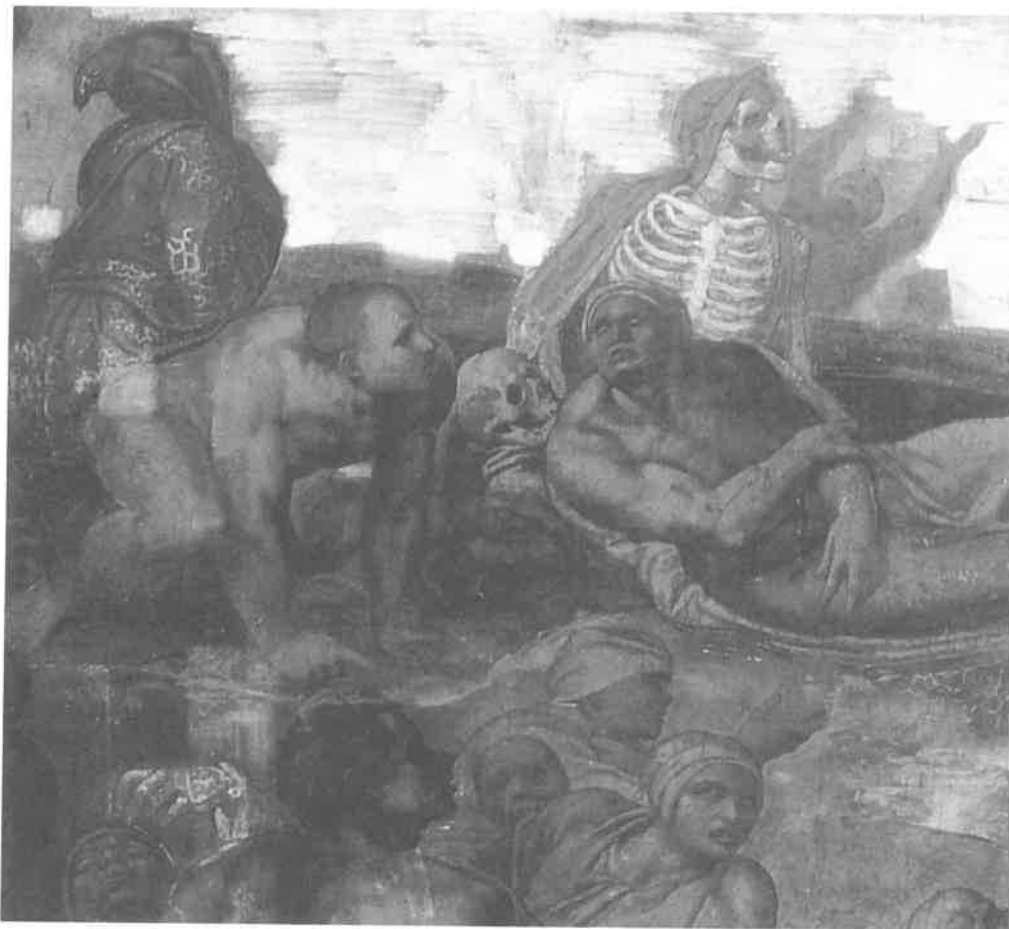

og pragt (104,1); du hyller dig i lyset som en kappe (104,2); her er det store og vidtstrakte hav (104,25); din godhed fylder jorden (33,5); jeg er underfuldt skabt (139,14). Langsomt bevæger samtalen sig fra lyset - lys som håb og som skønhed og til sidst lys som Gud - Gud, som er der som lys om natten, når det er mørkt. Ordene: du gør jorden ny (104,30) er for børnene fyldt med håb, for de kender miljøtruslen og krigssituationen fra fjernsynet. I denne samtale er det vigtigt, at det er børnene selv, der er drivkraften i samtalen. Det handler om *langsommelighedens pædagogik* (mit udtryk), hvor man ikke lukker samtalen ved at komme for hurtigt i mål. Samtalen begynder med, at jorden fornyes hvert forår, når alt igen bliver grønt. Den fortsætter om det menneskelige forhold, at man kan gøre jorden ny for hinanden ved at trøste hinanden, og langsomt når den til, at på et tidspunkt, når mennesker ikke kan mere, er der Gud. Og da er børnenes interesse vakt: hvor-

dan kan det gå til? hvordan kan man forestille sig det? Og da, siger Baldermann, er der brudt en vej, som på en ny måde åbner for Jesu budskab om håb midt i håbløsheden.

For med salmernes ord vinder børnene uanede muligheder for at oplyse bibelske fortællinger indefra. Han nævner, hvordan fortællingen om den lamme (Mk 1,1-12) forandrede sig, da børn i en klasse lagde ham salmeord i munden: jeg er udmattet af at råbe; jeg råber, men du svarer ikke; jeg er blevet som et kar, der kastes bort. Disse ord havde de forbundet så meget med deres egne erfaringer, at de var blevet deres egne ord, som de uger senere kunne hente dem frem og bruge i en ny sammenhæng.

Den bibelske opdagelsesrejse førte videre, fortæller Baldermann. Han nævner fortællingen om Bartimæus (Mk 10,46-52). Her opdagede han typiske børneerfaringer: hvordan Bartimæus sidder og kryber sammen, adskilt fra de andre, og gemmer sig i sin frakke; hvordan han råber, fordi han vil ud af denne isolation, og hvordan alle de store da kommer løbende hen mod ham fra alle sider og vil have ham til at holde mund. Det kender moderne børn godt. Han lader sig dog ikke standse, men råber videre, og Baldermann kan i undervisningen genkende børn, som minder om Bartimæus. De er nødt til at råbe for at klare sig og

Udsnit af Michelangelos: Dommedag, hér opstandelsen.

ikke blive overset. Det er i hvert fald, hvad Jesus siger til sidst i fortællingen: Det var din tro, der frelste dig, og det vil sige: det var din uanfægtede råben, som bar dig frem!

Ud af alt dette sker det, at børn og unge genkender deres egne erfaringer i de bibelske fortællinger: dér er Zakæus, som ikke kan komme hen til Jesus, fordi han er så lille, og så kravler han op i et træ. Dér er de fire, som kommer med deres ven, og folkene der står foran døren og spærrer vejen for dem; og så får de et indfald, som kun drenge får: de tager vejen over taget.

Med sådanne opdagelser ændrer undervisningen karakter: læreren skal ikke længere belære børnene om, hvordan de skal forstå de svært forståelige historier, men gennem de bibelske fortællinger lærer børnene at forstå og sætte ord på deres tavse fortvivlelse og håb, og gennem børnenes måde at se på lærer de voksne at læse de bibelske historier på en ny måde og se dem som nødvendige

historier, som både børn og voksne har brug for for at kunne trække vejret frit.

De nytestamentlige historier har med Jesu budskab om Guds rige at gøre. Også det forstår børnene, når man ikke præsenterer dem belærende og forklarende, men tager dem med ind i den drøm om en forvandlet jord, som Jesus drømmer i begyndelsen af Bjergprædikenen: de sørgende skal trøstes; de, som hungrer efter retfærdighed, skal mættes; de sagtmodige skal arve jorden. Moderne børn, siger Baldermann, suger sådanne sætninger til sig som en tør svamp suger vand, for de hjælper dem til at kunne bære de daglige billeder af sult og ødelæggelse. På den måde åbner Bibelen mulighed for endnu flere opdagelsesrejser.

Det er hans konklusion, at den form for bibelsk sprogundervisning stiller et sprog til rådighed for børn, hvormed de kan tolke deres eget liv og erfaringer. Og når børnene først opdager sproget, bliver det et nødvendigt og befriende sprog. Et mod-sprog, hvis billeder og ord rummer kontrast-

erfaringer til det, de dagligt oplever på TV-skærmen. Et sprog, der er til rådighed, når de har brug for det - i nattens mørke, i den lammende depression, men også i glædens øjeblikke.

Noter:

¹. Horst Klaus Berg: Ein Wort wie Feuer, Stuttgart 1991, s. 15ff

². Göran Tunström: Ventetid. Kbh., Samleren 1994, s. 94

³. Tor Vegge: Forstår skolebarn bibelfortællinger? i: Norsk Pedagogisk Tidsskrift 2/1992

⁴. Horst Klaus Berg: Grundriss der Bibeldidaktik, Stuttgart 1993, s. 11ff

⁵. Gerd Theissen: Galilæens skygge. Historisk Jesusforskning i fortællingens form, Kbh., Anis 1988

Henvisninger:

Ingo Baldermann: Einführung in die biblische Didaktik, Primus Verlag, Darmstadt 1996.

Ingo Baldermann: Gottes Reich - Hoffnung für Kinder. Entdeckungen mit Kindern in den Evangelien, Neukirchen-Villun 1991 - 2. oplag 1993

Ingo Baldermann: Wer hört mein Weinen. Kinder entdecken sich selbst in den Psalmen, Neukirchen-Villun 1988 - 4. oplag 1993.

“...du skal plante et træ...”

Anderledes rejse til Israel/Palæstina

Det er blevet sagt, at man engang spurgte Martin Luther, hvad han ville gøre, hvis han fik at vide, at han døde næste dag, og at verden ville gå under. Han skulle have svaret, at så ville han plante et træ!

Dette svar siger noget om at leve i nuet, dagen i dag, og at bevare håbet. Det kan der være grund til på mange måder og for mange mennesker. Et af stederne er i Israel/Palæstina - et af verdens Politiske brændpunkter, som vi ofte konfronteres med i medierne.

I det land er der mange mennesker, der arbejder på at plante et træ - bevare håbet, og gøre noget for at fremme fredelig samskabelighed og skubbe på fredsprocessen. Bl.a. landsbyfællesskabet Fredens Oase og det Internationale Center ved den evangelisk-lutherske palæstinensiske menighed.

Fredens Oase er et landsbysamfund, beliggende mellem Jerusalem og Tel Aviv, og grundlagt i 1972

Ud fra den overbevisning, at det er muligt for jøder, palæstinensere og kristne at leve sammen i gensidig respekt. Stedet er organiseret som et andelsforetagende, uafhængig af politiske og religiøse grupper. Her findes Israels eneste friskole og Folkeoplysningscentret Skolen for fred. En af hovedhjørnestenene er lejrskoler for både jøder og arabere.

Internationale Center

Det Internationale Center i Betlehem, er et folkeligt mødested, oprettet i tilknytning til den evangelisk-lutherske palæstinensiske menighed og Centret ser det som sin opgave at være brobygger mellem forskellige befolkningsgrupper og religioner. Her arrangeres studiekredse, foredrag, seminarer, her er kvinde- og ungdomsgrupper o.s.v. og i Centret beskæftiger man sig også med teologisk nytænkning omkring det palæstinensiske folks selvforståelse med deraf følgende konkrete handlemuligheder.

Venner af Fredens Oase

Foreningen Venner af Fredens Oase blev stiftet i 1996 og har til formål at informere og støtte arbejdet i Fredens Oase og formidle alternative rejser/ungdomsudveksling til Israel/Palæstina.

Anderledes rejse til Israel/Palæstina.

Den 10. til 17. februar arrangerer foreningen en anderledes rejse til det forjættede land. Det er en anderledes rejse, fordi det er de "levende sten", d.v.s. menneskene, de forskellige befolkningsgrupper, der er i centrum og som man vil møde, ofte dem, der har fredsprocessen tæt inde på livet. Det er også en anderledes rejse, fordi den også vil gå til det Palæstinensiske Selvstyreområde. Desuden vil vi drøfte samfundsforhold med

både israelere, palæstinensere og bosiddende danskere.

Deltagerne bor dels i Fredens Oase og dels i Abu Gubran gæstehuset ved det Internationale Center i Betlehem.

Nærmere oplysninger om rejsen hos Foreningen Venner af Fredens Oase, valgmenighedspræst Claus Helsbøl, Holstebrovej 9, 7490 Aulum. Tel. 97472413

Bøger og materialer

Labyrinthos - et spil om kirke og kristendom

Religionspædagogisk Center
1997 - pris: 495,-

Det måtte naturligvis komme - og er bare en rigtigt god ide: „Trivial Pursuit“ for kirkefolk. Her er der mulighed for at lege sig igennem sin viden - eller mangel på samme - om de seks emneområder: Det Gamle Testamente, Det Nye Testamente, Kirkehistorie, Salmer, Kirkeåret og Kirken. Spillet kan, som det hedder, „anvendes i mange sammenhænge: i konfirmandundervisningen, i skolen, ved spejdermøder, i ungdomsklubber, ved ældremøder og selvfølgelig hjemme“.

Det kan spilles af to personer, men er klart bedre, hvis man er flere: 2-4 hold med max. 4 spillere på hvert hold. Der er vedlagt seks brikker, men det er bestemt at foretrække, at der ikke er mere end fire hold. Ved hjælp af terningkast bevæger holdet sig rundt på banen; man bestemmer selv hvorhen. På hvert felt får man et spørgsmål fra det pågældende emne, og på bestemte felter får man lov at beholde svarkortet, hvis man svarer rigtigt. Når man således har erhvervet et kort i hver af de seks farver, kan man styre mod målet og vinde spillet. Der findes frifelter og felter, hvor man kan springe til en anden del af brættet.

Spillebrættet er stort: 70 x 70 cm, og der er i alt 300 spørgekort, hvoraf nogle er blanke, så man selv kan skrive lokale spørgsmål

på. Alt er lavet i gedigent og indbydende materiale, som både er fristende at tage fat på og ser ud til at kunne holde længe. Dog var mit sæt præget af rejsen med postvæsenet (den tunge æske med de 300 spørgekort havde gnavet sig vej ind i emballagen, og det var ikke postens skyld), men jeg kan forstå, at det problem har forlaget efterfølgende taget højde for.

Prisen er også derefter. Men når først man sidder med spillet i hånden, virker prisen ikke ublu.

Jeg har kun ét uafklaret spørgsmål. Der står i spillereglerne: „Spillet har til formål at formidle paratviden til deltagerne på en fornøjelig måde. Børnene har i skolens kristendomsundervisning og i konfirmandstuen modtaget undervisning i samtlige emner.“ Det virker således, som om alle spørgsmålene er relevante og vigtige. I så fald har jeg indvendinger: „Hvad er det, der er „dybe, stille, stærke, milde“? - lyder et af spørgsmålene fra emnet Salmer; og fra Kirkehistorie: „Hvilken højskole er ældst: Vallekilde, Rødning eller Askov?“. Langt de fleste spørgsmål er meget relevante og oplagte - og kan sagtens give anledning til mange gode samtaler om bibelske og kirkelige emner, men jeg vil ikke sætte det som et mål eller et ideal, at fx konfirmander burde kunne svare på sådanne spørgsmål efter konfirurationsforberedelsen. Og skal man bruge det som en del af sin undervisning og dermed give længere forklaringer til hvert spørgsmål, forsvinder legen og dermed ideen med spillet. Og lader man blot deltagerne spille selv, forbli-

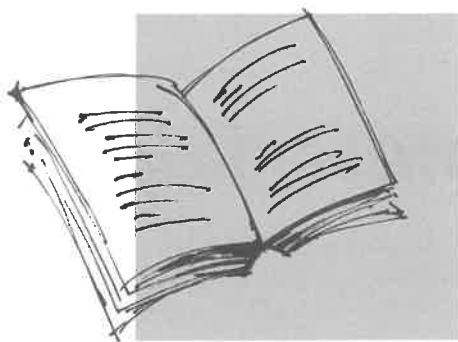
ver oplysningerne irrelevante og uformidlede.

Er formålet derimod 1. at have det sjovt sammen og 2. dermed at lære noget nyt, men være indstillet på - ligesom i „Trivial Pursuit“ - at der ind i mellem findes spørgsmål, som er helt umulige (å la: „Hvem vandt guld i højdespring ved OL i 1948?“); spørgsmål, der kan virke som stopklodser for selv det dygtigste hold - ja, så kaster jeg mig med glæde ud i spillet og legen ved ældremøder og med mine konfirmander og andre legebørn, fordi det da kan bruges som en afvekslende måde at formidle paratviden på.

Jeg vil i hvert fald hævde, at man bør have gjort denne overvejelse, før man spiller „Labyrinthos“ - men når den er gjort og meddelt spilledeltagerne, da er det et flot og sjovt spil, som jeg både vil bruge og varmt anbefale.

Ved Finn Dyrhagen, sognepræst, Ågerup v. Holbæk

PS: Svarene på de to spørgsmål er: „guddomsord - DDS 357“ og „Rødning“.

Anmeldelser

Bruno Rasmussen: *Mennesker imellem - eksempler fra Martha Christensens forfatterskab*. Unitas Forlag 1997. 64 sider.

Bruno Rasmussen har med sin lille studiebog leveret en nem og fin indføring i Martha Christensens forfatterskab. Med titlen „Mennesker imellem“ er der hentydet til et centralt tema i forfatterskabet: næstekærligheden, som slår igenem på trods.

Hvert kapitel tager udgangspunkt i et tema, som så belyses dels ved en bibeltekst, dels ved eksempler fra Martha Christensen. Derved bliver det en studiebog, velegnet til den kirkelige undervisning, studiekredse - men også til selvstændigt studium.

Martha Christensen har vist nok aldrig offentligt udtalt sig om sit forhold til kristendommen. Det er Bruno Rasmussen helt klar over, men alligevel gennemsyres hendes forfatterskab af det kristne begreb „næstekærlighed“. Gennem sine romaner og noveller viser hun hvor forviklet menneskers liv er i hinanden. Hun viser, at vi altid er i tolkningens situation, når vi forsøger at afgøre os i forhold til, hvad der er kærligst. Men fremfor alt er hun optaget af menneskers forhold til „systemerne“. derfor

fokuserer hun på de arbejdsløse, dem med alkoholproblemer, folk i det sociale system og på institutionerne.

Bogen gennemgår temaer som „ansvar“, „omklamring“, „menneskesyn“, tillid/mistillid.

Kaj Mogensen: *Konfirmation - større kærlighed har ingen. Underviserens bog 1. 258 sider, ill., kr. 248,- . Underviserens bog 2. 196 sider, ill., kr. 218,- . Nyt Nordisk Forlag 1997.*

Kaj Mogensen udgav for få år siden konfirmandmaterialet „Tro, håb og kærlighed“. Nuværende materiale indeholder de vigtigste afsnit og dele fra den første bog. Men samtidig er den suppleret med en række nye tekster og billeder. Kaj Mogensen giver os en række pædagogiske overvejelser, tolkning af billeder og fortællinger. Hertil kommer så i bog 2 en udførlig spiseseddel til hver enkelt lektion i konfirmandstuen.

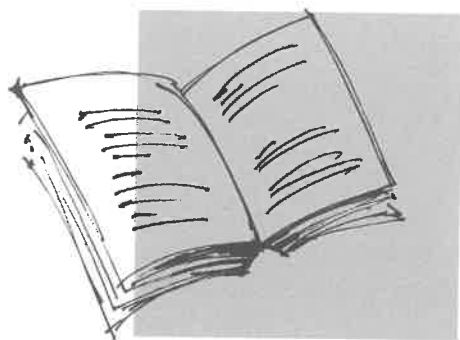
Det pædagogiske princip er tydeligt nok at tage afsæt i fortællinger og billedbetragtninger for dernæst at knytte til ved det bibelske stof. Vi kunne kalde det „erfaringspædagogik“, der skal lede konfirmanden fra hverdagens erfaringer og vilkår til den forståelse af menneskelivet, som det bibelske stof

rummer. Det er blevet konfirmandundervisningens pædagogik herhjemme igennem de sidste 25 år. Mange materialer til konfirmationsforberedelsen har efterhånden set dagens lys. Det er selvfølgelig et udtryk for den interesse der nu er, for at gøre denne del af kirkens undervisning så livsnær og vedkommende som muligt.

Kaj Mogensen fortjener tak for det flotte bidrag, han hermed har givet til det pædagogiske arbejde i konfirmandstuen.

Gunda Jørgensen: *Paradisporten*. 150 sider - kr. 175,-. Forlaget ANIS 1997.

Gunda Jørgensen, som til daglig er sognepræst i Vandborg, har igen udgivet en samling fortællinger fra Bibelen. Tidligere kom „Askelysningen“ (1989) og „Kristtjørn“ (1992). Men hvor det før var tale om direkte fortællinger ud fra Bibelen er der med „Paradisporten“ kommet en samling prædikener i fortællingens form, men med adresse til en direkte brug ved gudstjenesten, ved dåben og konfirmationen. En perle af en prædiken til en konfirmation finder vi under overskriften „Præstedragten“. Gunda Jørgensen fortæller om 2. Mosebogs anvisninger på, hvordan Arons præstedragt skal

Anmeldelser

se ud. To sjohamsten indfattet i guldpletværk skal Aron således bære på hver af sine skuldre. Og på hver af disse sten skal indgraveres navnene på Israels stammer. „På sin krop bærer Aron hele folket frem for Gud, når han går ind i helligdommen iført dragten med stenene, hvor alle navnene er indgraveret. Ingen glemmes. Og Gud i det høje kan se og læse, hvad der står skrevet på skulderstenene og sådan huske hele det folk, han har sluttet pagt med, de tolv stammer af Israels hus.

Og når Aron igen kommer ud af helligdommen og velsigner det ventende folk, så kan hver enkelt forvisse sig om, at han er bragt i erindring hos Gud, for han kan se sin egen stammes navn indgraveret på stenene på præstedragtens brystskjold.“ Med henvisning til dåbssalmen „O, lad din Ånd nu med os være“ overfører Gunda Jørgensen så billedet til med præstedragten til konfirmationen: „Det er dåbens usynlige indgravering af Gudsnavnet i menneskehjertet og menneskenavnet i Guds højre hånd, vi holder os til, den dag børnene kommer igen for at blive konfirmeret. Nu kan de selv gå herind og bringe sig i erindring for Guds åsyn, og de kan selv høre og gentage troens ord.“

Folkets kirke. En videofilm om folkekirken. prodceret af Ib Mørch, FATAMORGENA. 31 minutter. Kr. 295,-.

Filmen er udarbejdet til undervisning om folkekirken. Formen er reportagen med korte interviews, dramatiseringer mv. Vi får hurtigt og livligt en præsentation af den historiske baggrund for kristendommen i Danmark. Dernæst præsenterer filmen os for selve folkekirkens struktur, lidt om de kirkelige retninger og kirkens situation idag.

I filmen medvirker kirkeminister Ole Vig Jensen, biskop Kjeld Holm, provst Hanne Hjørland, sognepræst Poul Martinsen og menighedsrådsformand Kristen Ringgård.

Filmen kan i høj grad anbefales til undervisning lige fra konfirmanderne til de voksne.

Vi ser frem til de næste film i serien, som bl.a. kommer til at handle om højtiderne, sakramenterne, kirken i det daglige og kristendommens forhold til religionerne.

v. Henning Nørhøj

Kirkens Undervisning 1/1998

Temaet for 1998 er livsaldre og de kirkelige handlinger.

I næste nummer af Kirkens Undervisning vil vi tage fat på barndommen og de kirkelige handlinger, der knytter sig dertil.

Artikler og indlæg modtages gerne.

- er et tidsskrift til inspiration for alle i kirkens forskellige former for undervisning.
- praktisk hjælp til det pædagogiske arbejde i menigheden og det kirkelige børne- og ungdomsarbejde.
- undervisningsmodeller til brug for børn, unge og voksne.
- forslag til andagter og gudstjenester
- teologisk-pædagogisk information.
- anmeldelser og omtale af nye undervisningsmaterialer og litteratur med relevans til det pædagogiske arbejde i kirke og menighed.

Udgivet af EPS

Evangelisk Pædagogisk Samvirke, som er en sammenslutning af en række folkekirkelige organisationer, der er involveret i kirkens forkyndelse og undervisning.

Medlemmer af EPS

Dansk Bibelskole. Dansk Missionsråd. De samvirkende Menighedsplejer. Det danske Bibelselskab. Diakonhøjskolen. Diakonissehuset Sankt Lukas Stiftelsen. Diakonissestiftelsen. FDF. KFUK-spejderne i Danmark/De grønne pigespejdere. KFUM og KFUK i Danmark. KFUM-Spejderne i Danmark. KFUMs Idrætsforbund i Danmark. Kirkefondet. Kirketjenesten i Danmark. Menighedernes Daginstitutioner. Sammenslutningen af Indre Missions skoler. Unge Hjem Bevægelsen i Danmark.

Redaktion

Henning Nørhøj (ansv.),
Arne Kristophersen, Eberhard Harbsmeier
og Poul Abildgaard.

Sats og layout: Poul Abildgaard
Omslag: Poul Abildgaard
Vignetter: Marianne Jespersen
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s

Abonnement

Årsabonnement (4 numre)
kr. 125,-. Løssalg kr. 35,-
Giro 8 05 53 51.

Henvendelse

Adresseændringer bedes meddelt Avispostkontoret. Husk ved alle henvendelser at opgive abonnements-nummeret, som står opført sammen med adressen på bladets bagside.

Religionspædagogisk Center
Frederiksberg Allé 10 A
1820 Frederiksberg C
Tlf.: 33 24 92 50 (kl. 10-16)

Religionspædagogisk Centers formål er at være til rådighed for såvel hjem, kirke og skole, hvad angår dåbsopklaring og kristendoms-undervisning.

- Udstillinger, kataloger og pædagogisk vejledning.
- Udlejning af film og bogkufferter.
- Salg af bøger og AV-materialer.

Nyt materiale om kirkeåret

Årets rytme

– et hefte om kirkeåret og livets rytme

Helle Krogh Madsen

Nyt konfirmandhefte om kirkeåret. Jul – påske – pinse – i kirkeåret er der en bestemt rytme. Ifølge kristendommen findes den samme rytme som en grundrytme i vores liv. Heftet om kirkeåret beskriver denne rytme i ord og toner.
24 sider – kr. 48,-
Klassesæt á 25 hefter – kr. 1050,-

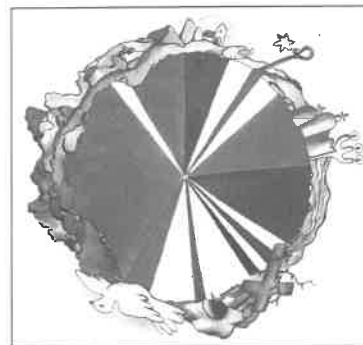

Kirkeårets rytme

CD med musikeksempler fra kirkeåret. Indeholder eksempler på bl.a. gregoriansk sang: »Kyrie fons bonifatis«; spirituals og gospel: »O, Come All Ye Faithful« med Etta Cameron; ældre og nyere orgelmusik: Widors »Toccata« og eksempler på orgelmusik af Frode Bitsch over Grundtvigs »Kom, Gud Helligånd, kom brat«; samt klezmer-musik med bl.a. Danish Klesmer. CD'en kan bruges i undervisningen i forbindelse med ovenstående hefte, men er også en nydelse 'bare' at lytte til.
CD – 46 minutter – kr. 150,-

Kirkeårsplakat

Plakat med kirkeåret inddelt i kirkeårets perioder. Plakaten er tegnet af tegner og grafiker, Camilla Ludvigsen, der meget smukt har visualiseret kirkeårets gang. Plakaten er i klare farver og måler 70x70 cm.
Plakat – kr. 95,-

Som et specielt tilbud sælger Religionspædagogisk Center de tre dele samlet for kr. 275,-

 Religionspædagogisk Center

Frederiksberg Allé 10 A, 1820 Frederiksberg C, Tlf. 33 24 92 50